ASOS JOURNAL
The Journal of Academic Social Science

Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 10, Sayı: 131, Ağustos 2022, s. 201-219

ISSN: 2148-2489 Doi Number: http://dx.doi.org/10.29228/ASOS.63326

Yayın Geliş Tarihi / Article Arrival Date *29.06.2022*

Yayımlanma Tarihi / The Publication Date *29.08.2022*

Öğr. Gör. Dr. Gülfidan AYTAŞ
Sakarya Üniversitesi, Mütercim ve Tercümanlık Bölümü
gulfidan@sakarya.edu.tr

TIP METİNLERİNİNİN ÇEVİRİ YOLCULUĞU

Öz

Tıp bir bilim dalı olmasının yanı sıra insan sağlığında önemli bir ihtisas alanı olduğundan; tıp metinlerinin çevirisi diğer çeviri türlerine nazaran daha çok dikkat gerektiren bir çeviri eylemidir. Çevirmenler bu noktada birçok sorunla karşılaşabilirler. Bu nedenle, tıbbi çevirilerde meydana gelebilecek en küçük hatalar bile insan sağlığı üzerinde büyük bir etki yaratabilir; hatta ölümcül sonuçlara neden olabilir. Tıp, bilimsel ve teknolojik gelişmelerin süregeldiği, hızlı bir şekilde ilerleyen bir bilim dalı olduğundan, medikal terminolojiye her sene yeni kelimeler ilave edilmektedir. Bu durum çevirmenlerin sürekli olarak yeni gelişmelere açık olmasını gerektirmektedir. Çevirmenler, medikal terminolojiye eklenen her kelimeyi takip etmekte zorlanabilirler. Erek dilde referansların yetersizliği ve sözcüklerin sürekli olarak tekerrür edilmesi vakit alabileceğinden yeterli anlamları bulunamayabilir. Tıbbi terminolojide yer alan bazı genel sözcükler çevirmenleri yanıltıcı duruma düşürebilir. Bu tür zorlukları dile getirmek ve çevirmenlere bu konuda önerilerde bulunmak amacıyla bu çalışmada tıp metinlerinin çevirilerinde yaşanan sıkıntılar azaltılmak istenmiştir. Bu alanda çalışan sağlık çalışanları ile yapılan görüşmelere yer verilmiş ve öneriler onların röportajlarından elde edilen analizler ile desteklenmiştir.

Anahtar kelimeler: Tıp Metinleri Çevirisi, Çeviri Hataları, Çeviri Yöntem ve Stratejileri, Çevirmen Seçimleri

TRANSLATION JOURNEY OF MEDICAL TEXTS

Abstract

Since medicine is an important field of specialization in human health as well as being a branch of science; Translation of medical texts is an act of translation that requires more attention than other types of translation. Translators may encounter many problems at this point. Therefore, even the smallest errors in medical translations can have a huge impact on human health; It can even have fatal consequences. Since medicine is a rapidly advancing branch of science in which scientific and technological developments continue, new words are added to the medical terminology every year. This situation requires translators to be constantly open to new developments. Translators may have a hard time keeping up with every word added to medical terminology. Since the references in the target language are insufficient and the repetition of the words may take time, sufficient meanings may not be found. Some general words in medical terminology may mislead translators. In order to express such difficulties and to make suggestions to translators in this regard, this study aims to reduce the difficulties experienced in the translation of medical texts. Interviews with healthcare professionals working in this field were included and recommendations were supported by the analyzes obtained from their interviews.

Keywords: Medical Texts Translation, Translation Errors, Translation Methods and Strategies, Translator Selections.

GİRİŞ

Tıp metinleri çevirisi, özel bir alana hâkimdir. Çevirmen bu özel alanda bilgi, tecrübe ve donanıma sahiptir; çevireceği metni anlamanın kabiliyetindedir. Metni kaynak dilde analiz eder ve erek dilde bağlar. İnceleme tekniğiyle üst tecrübeye sahip olmalıdır ki çevirideki sorunlar ile karşılaşılmasın. Metin içi ve metin dışı bağlamdan ele alınan bilgiyi yöntemsel çeviri faaliyetine uygular. Çevirmen yaşam tecrübesini yükseltip, kendi verisindeki bilgiyle dışarıdan kazanacağı bilgiler içerisinde bağıntı kurarak bu özel alandaki tecrübesini geliştirir (Yazıcı, 2007: 68).

Bu alanda yapılan çeviriler için sadece yabancı dil bilgisi ya da çeviri yeteneği yeterli değildir, ayrıca tıp alanındaki terimler konusunda ciddi bir hakimiyet olması gerekmektedir.

Bu nedenledir ki, inceleme yaparken yararlanılan sözlük, koşut metin, elektronik araç ve internet kaynaklı bilgilerin güvenilirliğinin anlaşılması oldukça önemlidir; aksi takdirde aktarım yapacağımız metnin çevirisinde bilgiden kaynaklı hatalar yapılabilir (Erten, 2012: 48- 55). Çevirmen akronim, eponim, sembol ve sözcüklerin anlamlarını fonksiyonel anlamda analiz yapmalı, tıbbi jargonu bilmeli, Latince ve Yunanca dil yapısına hakim olmalıdır. Tıp çevirisinde özel alanda uzmanlaşmış, yeterli tıbbi çeviri tecrübesi ve donanımı olan, genel terminoloji ve prospektüsler hakkında bilgisi olan kişilerin tercüme yapması ön görülür.

İnsanlar için hayati anlam taşıyan tıp metinlerinin çevirisinde, çevirinin esas gayesi olan bilgi, erek kitleye bütün ve doğru aktarılmalıdır. Çevirmenin, tıp metinlerinin nitelikleri ve çevirisi ile ilgili eğitim alması ön şarttır. Çevirmenin çeviri eylemini uygun bir biçimde gerçekleştirebilmesi için kaynak metinde kök, önek, sonek gibi strüktürel kelimeler konusunda

yeterli dil olgusuna, tıp terminolojisine ve alan bilgisine hâkim olması; teknik üslubu ve dil niteliğini erek dile iletebilmesi önem arz eder (Erten, 2012: 48-55)

YÖNTEM

Bu çalışmada betimleyici analiz yöntemi tercih edilmiş ve nitel araştırma sonuçlarına göre değerlendirme yapılmıştır. Bu nedenle öncelikle tıp metinlerinin çevirisinin anlaşılması adına bu çeviri türünün ne olduğundan, çevirisi esnasında kullanılan yöntemlerin ve yaşanan sıkıntıların neler olduğundan bahsedilmiştir.

Daha sonra sağlık çalışanlarından oluşan katılımcı gruplar arasında belli sorular ile röportajlar gerçekleştirilmiştir. Röportaj yapılan kişilerin kimlik bilgileri gizlenerek sadece unvan ve çalışılan yer hakkında bilgiler erişime açık hale getirilmiştir. Bu röportajlardan elde edilen bilgilere göre tıp metinlerinin çevirisi esnasında çevirmene yol gösterecek ipuçlarına ve tavsiyelere ulaşılmıştır.

Tıp Çevirisi Nedir?

Tıp metinleri çevirisi, tercümenin özel bir alanına sahiptir. Tıp çevirilerinde en ufak hatalar bile insan sağlığının olumsuz yönde etkilenmesine neden olmaktadır. Bu alan her çevirmenin çalışabileceği bir alan değildir. Konuya hakim olan uzman çevirmenler tarafından yapılmalıdır. Tıp çevirisinde medikal terminoloji, ilaç prospektüsleri gibi birçok alanda hâkim olunması gerekmektedir (Özlem ve Berk, 2005).

Tıbbi Çeviri Konuları;

- Hasta bilgileri, yapılan deneyimlerin ve gerekli incelemelerin çevirileri,
- Birçok hastalıkların iyileştirme ve ilaç metotları hakkındaki çeviriler,
- Yapılan tıbbi inceleme çevirileri,
- Yararlanılan tüm materyaller hakkındaki belge çevirileri,
- Tıbbi dallar hakkında yapılan inceleme ve makalelerin çevirileri,
- Klinik gözlem ve raporların çevirileri,
- İlaç Prospektüs çevirileri
- Vaka sunumu çevirileri,
- Hasta rapor çevirileri,
- Biyomedikal çevirileri,
- Mikrobiyoloji çevirileri,
- Ameliyat raporları çevirileri, teşhis çevirileri,
- Laboratuar test sonuç çevirileri, tahlil sonucu çevirileri,
- Sağlık sigorta çevirileri,
- İlaç ruhsatı çevirileri olarak sıralayabiliriz.
-

Tıbbi Çeviri Türleri

Tıbbi Belgeler: Sağlık bölümü ile ilgili tüm raporları içerir. Prospektüsler, klinik incelemeler, hasta bilgilendirme, medikal literatür belgeleri, ilaç ruhsat başvuru belgeleri, epikriz raporları, analizlemeler, tıbbi makaleler gibi belgeleri örnek gösterebiliriz.

1) Tıbbi Ekipmanlar: Sağlık kuruluşlarında ve hastanelerde kullanılan aletlerin, ekipmanların faydalandığı kılavuzlarının çevirisi bu türdeki belgelere örnektir. Bu tür belgeleri tercüme ederken, ürünün terminolojisi hakkında bilgi sahibi olunması gerekmektedir.

2) Tıbbi Ürünler: Hastalar bazen kalıcı bir süre tıbbi ürünleri kullanmak zorunda kalabilirler. Bu nedenle, tıbbi ürünlerin kullanım kılavuzlarının erek dile basit ve salt dille çevrilmesi, hastaların yaşamını teshil etmektedir. Aksi takdirde yapılan hatalar hayati anlamda olumsuz risk teşkil edebilir.

3) Psikoloji ve Psikiyatri Metinleri: Ruh sağlığı ve bozuklukları bölümündeki metinler tıbbi çeviriyi bilen kişi tarafından tercüme edilmelidir. Özel ve dikkat gerektiren bir bölümdür, çevirisi de aynı inceliği gerektirir. Akademik bilgiye sahip olunması çevirmen için önemlidir. Dolayısıyla, tercüme yapılırken terimlerle bağıntılı olunması gerekmekte ve Latince-Yunanca dil metotlarına hakim olunmalıdır. Aksi takdirde çeviride ciddi anlamda büyük sorunlar oluşabilir.

4) Prospektüs çevirileri: Prospektüs çevirileri, insan sağlığında hayati anlam taşıdığından incelik ve özenle yapılmalıdır. Prospektüsler bilgilendirme maksadıyla yazılır. Dolayısıyla, prospektüs çevirilerinde ifade edilen bilginin özelliğini korumak gerekir. Erek dilde bilgi şeffaf, yalın ve anlaşılabilir olmalıdır. Çevirmen kendi açıklamasını ve eleştirisini katmamalıdır (Çetintaş, 2011).

Tıp Çevirisinin Özellikleri

- Çevirmenin dil yeteneğinin yanı sıra sağlık alanında da bilgisi olması bu alan için kaçınılmazdır.
- Sağlık ile ilgili çevirilerde hatalı ya da eksik çeviriler müşterinin ya da hastanın sağlığı konusunda sorun yaratabilir.
- Tıp metinlerinin kendine has bir biçemi vardır. Çevirmenin bu biçemi çok iyi kavraması gerekir.
- Yazım kurallarında hata yapılmamalı, noktalama işaretlerine dikkat edilmelidir. Aksi takdirde anlam kaymaları olabilir.
- Çevirmen, cümlede değişiklik yapmadan kaynak dildeki metni hedef dile aktarım yapmalıdır.
- Çevirmen, bölümdeki inovasyon hareketlerine dikkat etmeli; bu hareketlerden kendine katkı sağlamalıdır.

- Çevirmen, metnin içeriğini araştırmalı ve erek dile aktarım yapmadan önce içerik hakkında bilgilendirilmelidir.

Tıp metinlerinin çevirisinde birebir çeviri metodu uygulanmaktadır ancak bu metotla aktarılan çeviriler hataları da beraberinde getirebilir. Belli bir dilde kalıp halinde olan cümle farklı bir dile çevrildiğinde cümle yapısı olarak birebir dahi olsa anlam bütünlüğünde aynı durumu ifade etmeyebilir. Örneğin; ‘’suction catheter’’ Türkçede aspirasyon sondası ifadesiyle karşılanmaktadır. Bu anlam bire bir çeviri metoduyla emme kateteri olarak aktarım yapılırsa anlamda sorunlar oluşturabilir (Çetintaş, 2011).

Tıp Metinlerinin Çevirisinde Kullanılan Yöntem ve Stratejiler

İnsan hayatında önemli bir yere sahip olan tıp bilimi hayati bir anlam taşıdığından; bu bilim dalına ait metinlerin çevirileri de diğer çeviri türlerine göre daha çok önem arz etmektedir. Bu bilim dalının öneminden dolayı yapılacak en ufak hata ciddi tehlikelere hatta ölümlere sebebiyet vermektedir. Bu sorunların önüne geçebilmek için tıp metni çevirisi ile ilgilenen uzmanlara oluşabilecek hataları minimize etmek adına ışık tutacak bazı yöntem ve stratejiler sağlanmıştır. Bu yöntem ve stratejilerden çevirmenlerin en çok kullandıkları; Öyküntü, transpozisyon, açımlama, uyarlama, modülasyon, eşdeğerlik, kelime kelimesine çeviri, ödünçleme, transliterasyondur. Bu yöntem ve stratejiler çeviri sürecinde çevirmenlerin hata yapma durumlarını azaltarak uygun strateji uygulanmasına olanak sağlamaktadır (Odacıoğlu, 2012: 49).

1. Ödünçleme

Ödünçleme, bir dilin başka bir dilden aynı ya da kendi ses sistemine uydurarak sözcük almasıdır. Sözcükler alındığı dildeki anlamlarıyla kullanılabildikleri gibi sözcüklere farklı anlamlar da yüklenebilir. Doğrudan aktarım yöntemiyle herhangi bir değişikliğe uğramadan hedef dil kurallarına uyularak aktarılması; ‘’consultation’’ yerine ‘’konsültasyon‘’ şeklinde çevirebiliriz ya da bire bir çevirisi şeklinde; ‘’tape recorder‘’ yerine ‘’kaset çalar‘’ gibi;

‘’In contrast to polar covalent bonds between atoms with similar electronnegativities are said to be nonpolar covalent bonds’’.

‘’ Polar kovalent bağların aksine, benzer elektronegativiteye sahip atomlar arasındaki bağlara polar olmayan kovalent bağlar adı verilir’’.

Kaynak ve hedef metin cümlelerinde ‘’ polar ‘’ sözcüğü aynen aktarılmıştır. ‘’ Polar ‘’ sözcüğünün sözlük anlamı ‘’ kutuplu’’dur. Çevirmen erek kitlenin yaygın bir şekilde kullandığı ‘’ polar’’ sözcüğünü tercih etmiştir. Hedef kitlenin akademik uzmanlardan oluştuğu göze alınarak erek kitleye aktarılması için uygun yöntem olarak görülmüştür (Çetintaş, 2011).

2. Transliterasyon

Transliterasyon (harf çevirisi) yazı sistemindeki harflerin başka yazı sisteminin harflerine çevrilmesi anlamına gelmektedir. Bilmediğimiz bir dili anlaşılabilir duruma getirmektir; yepyeni kelimeler, cümleler veya anlamlar üretmek değil, söylenmek isteneni farklı dilde ve farklı biçimde ifade etmektir.

- ‘’ Some diseasestates can be viewed as physiology ‘’ gone wrong,’’ orpathophysiology, which makes an understandig of physiology essential for the study and practice of medicine‘’.

- ‘’ Bazı hastalık halleri, ‘’ hatalı çalışan ‘’ fizyoloji veya fizyopatoloji olarak kabul edilebilir ve bu durum tıbbın öğrenilmesi ve uygulanmasında fizyoloji bilgisini vazgeçilemez kılar’’(Çetintaş, 2011).

Metin incelendiğinde ‘’ physiology ‘’ kavramı için ‘’ fizyoloji’’, ‘’ pathophysiology’’ kavramı için de ‘’ fizyopatoloji ’’ anlamları kullanılmıştır. Çevirmen transliterasyon çeviri metoduna başvurmuştur. Hedef kitlenin sağlık bilim dalıyla ilgilenen insanlar olduğu varsayılarak bu yöntem seçilmiştir. Belirtilen kavramlar hedef kitle tarafından biliniyor olarak kabul edilmiştir.

- ‘’ İf thyroid cell sare exposed togreater TSH concentrations than normal, they will under go hypertrophy; that is, they will increase in size ’’
- ‘’ Tiroid bezi normalden daha fazla TSH derişimi ile karşılaşacak olursa hipertrofiye uğrayacak, yani büyüklüğünde artış olacaktır ‘’ (Çetintaş, 2011).

Hedef metinde çevirmen; ‘’ thyroid ‘’ kavramı için ‘’ tiroit ‘’, ‘’hypertrophy’’ kavramı için de ‘’hipertrofi’’ karşılıklı kullanılmıştır. Tiroit kelimesi yaygın olarak kullanıldığı için çevirmen transliterasyon yoluyla doğrudan aktarmıştır. Fakat ‘’hypertrophy’’anlam olarak ‘’fazla büyüme’’ demektir. Kelimenin karşılığı hedef okuyucu tarafından bilindiği düşünülerek transliterasyon yöntemiyle hedef kültüre aktarılıp hipertrofi kelimesi kullanılmıştır (Çetintaş, 2011).

3. Öyküntü

Öyküntü, ödünçlemenin diğer dallarından birisidir. Mevcut olan kelimeyi diğer dile ödünçleme tekniğiyle kelimesi kelimesine çevrilmesidir. Kültürel anlamda yeni bir durumun hedef dilde aynı anlama gelen sözcüklerle çevrilmesidir. Örnek olarak; bilim kurgu (science fiction) Batı’da ortaya çıktığı zaman dilimizde bu sözcükler zaten kullanılmaktaydı. Batı’daki türü dilimizde tanımlamak için bilim ve kurgu kelimeleri bir araya getirilerek yeni bir anlam bütünlüğü oluşturulmuştur.

İki farklı türde incelenir:

1) Sözcüksel Öyküntü: Söz dizimi yapı olarak erek dilde korunur fakat yeni bir anlam kazandırılır.
2) Yapısal Öyküntü: Yapısal öyküntü, hedef dilin yapısında olmayan bir çeşidi dile kazandırmaktır; yeni bir yapı oluşturmaktır.

Tıbbi metin çeviri stratejilerine bakıldığında öyküntü ödünçlemenin bir alt dalı olarak görünse de çeviride kullanılan en işlevsel olanıdır; ayrıca en çok kullanılan işlevsel stratejilerden diğerleri ise sözcüklerin bire bir aktarımı ve transliterasyondur.

4. Kelimesi Kelimesine Çeviri

Bilimsel çevirilerde sık kullanılan yöntemlerden biridir. Metindeki bir ifadenin hedef dile yapısal ve anlam olarak uygun bir şekilde aktarılmasıdır.

- ‘’After transduction of a first noxious stimulus into action potentials in the afferent neuron, a series of changes can occur in components of the pain pathway including the ion channels in the nociceptors themselves that alters the way these components respond to subsequent stimuli’’

- ‘’Aferent nöronda ilk noksiyöz uyartının aksiyon potansiyeller haline çevrilmesinden sonra ağrı yolu bileşenlerinde, bizzat noziseptörlerin üzerindeki iyon kanalları dahil bir dizi değişiklik görülebilmekte olup bu değişiklikler bu bileşenlerin daha sonra gelen uyartılara verdiği yanıtı değişikliğe uğratır’’.

Ana metindeki ifadeler hedef dile kelimesi kelimesine çeviri yöntemiyle aktarılmıştır. Kelimelerin bilimsel anlamları yapısına göre çevrilmiştir (Çetintaş, 2011).

5. Transpozisyon

Bu metotta, kelime türü bir diğeriyle değiştirilebilir fakat anlam bütünlüğü bozulmaz aynı kalır.

- ‘’The cholinergic receptors on skeletal muscle fibers, innervated by the somatic motor neurons, not autonomic neurons, are nicotinic receptors’’.
- ‘’Otonomik nöronlar olmayan somatik motor nöronlar tarafından innerve edilen iskelet kas lifleri üzerindeki kolinerjik almaçlar nikotinik almaçlardır’’.

Metine bakıldığında sıfat olan ‘’skeletal’’ kelimesi için ‘’iskelet’’ (isim) kelimesi kullanılmıştır; sıfat yapı bakımından isme dönüştürülmüştür.

6. Modülasyon

Etkin bir çeviri metodu olan modülasyon; vereceği anlam aynı kalıp bakış açısı ve ifade şeklinin değiştirilmesidir. Etken olarak yazılan bilimsel metinlerdeki ifadelerin edilgen yapıya çevrilerek kullanılmasıdır.

- ‘’If the same procedure were performed on an adult, it would result in permanent deficits in the functions served by the excised brain regions’’.
- ‘’Aynı cerrahi girişim bir erişkine uygulanacak olursa kesilip anlatılan beyin bölgelerinin yüklendiği görevlerde kalıcı bir kayıp görülecektir’’.

Çevirmen bu metinde etken şekilde oluşturulan ‘’would result in permanent deficits’’ ifadesini ‘’kalıcı bir kayba yol açar’’ şeklinde çevirmeyi tercih etmeyip ‘’kalıcı bir kayıp görülecektir’’ şeklinde edilgen bir biçimde çevirmiştir. Çevirdiği dilin zenginliği, cümle yapısını farklı türde çevirebilme imkanı sağlamıştır.

- ‘’der Rehabilitationsprozess wird bei hirngeschadigten Patienten mit verzögertem Heilungsprozess angewendet ‘’.
- İyileşme süreci geciken beyin özrü hastalarda rehabilitasyon süreci uygulanır ‘’ (Çetintaş, 2011).

Çevirmen bu metinde etken şekilde oluşturulan ‘’ Gehirn Entschuldigung ‘’ ifadesini ‘’beyin hasarı’’ şeklinde çevirmeyi tercih etmeyip ‘’ beyin özrü ‘’ şeklinde edilgen bir biçimde çevirmiştir.

7. Eşdeğerlik

Eşdeğerlik yöntemi, ele alınan durumun yapısal ifadeler kullanılarak hedef dilde aynı anlama gelen farklı biçimde karşılık bulması durumudur. Bu yöntemde klişeleşmiş ifadeler, atasözleri ve deyimler vs. hedef dilde aynı anlama gelen biçim ve yapı olarak farklı şekillerde kullanılmaktadır.

- Bu arkadaş tatsız şakalar yapmaya bayılır.
- Dieser Freund liebt es, unangenehme Witze zu machen.
- Aa, öyle mi, benim tatsız şakalarım size tuzluya mahal olursa, görürsünüz.
- Oh ja, wenn meine unangenehmen Witze dich salzig kosten, verstehst du ?

Çevirmen kaynak metinde ‘’tatsız’’ kelimesini erek dilde ‘’tuzlu’’olarak ele alıp aynı anlama gelen kelimeyi farklı biçimde ifade etmek istemiştir; kaynak metinde ve erek dilde anlam bütünlüğünü sağlamıştır.

8. Uyarlama

Uyarlama metodunda, metnin dilinde geçen kelimenin temsil ettiği anlam hedef kültür tarafından bilinmiyor ise ve kullanılan kavramlara yabancı kalınmış ise bu yönteme başvurulur. Bu durumda, çevirmen hedef kültüre yeni bir anlam yaratmaktadır. Amerika’da yenilen meşhur bir yemek ‘’Hot Dog’’ kültürü Türkiye’de bilinmemektedir. Çevirmen erek dile yabancı olan bu kültürü açıklamak için ona anlam olarak en yakın işlevsel bir kelime bulmak zorunda kalır. Kelime yerine uyarlama yöntemine başvurarak ‘’köfte ekmek’’ kelimesi tercih edilebilir. Bu yöntem bilimsel metinlerde karşımıza çıkma olasılığı düşük olsa da, çevirmenlerin zaman zaman Türkiye’de uygulanan duruma göre çevirdikleri görülmüştür (Oğuz, 2004: 120).

- ‘’If one knows that a person being viewed is 6 feet tall, one can determine how far away the person is simply by the size of the person’s image on the retina’’.
- ‘’Eğer kişi, bir başka kişinin 1.83 metre olduğunu biliyorsa, bu kişinin ne kadar uzaklıkta olduğunu basitçe retina üzerindeki görüntüsünden saptayabilir’’(Çetintaş, 2011).

Çevirmen, kaynak metinde ‘’6 feettall’’ ifadesini uyarlama yöntemini uygulayarak hedef dile ‘’1.83 metre ‘’ olarak çevirmiştir.

9. Açımlama

Açımlama metodu, kaynak metindeki anlamların açık ve net şekilde anlaşılması için eklenti, içerik ve kelime yer değişikliği yapılmasıdır.

- ‘’As applied to human beings, its scope is extremely broad’’.
- ‘’İnsan türüne uygulanırken bu bilimin kapsamı son derece geniş tutulur’’.

Çevirmen kaynak metni erek dilde yeniden yapılandırırken, ‘’its’’ iyelik zamiri normal anlamıyla kullanıldığında ‘’insan türüne uygulanırken onun kapsamı son derece geniş tutulur’’ şeklinde kullanılırsa cümlenin anlam bütünlüğü bozulup, yeterince açık bir cümle olmayacağından ‘’bu bilimin’’ şeklinde kullanılıp açımlama yöntemine gidilmiştir. Ayrıca giriş cümlelerinde okuyucuyu sıkmamak ve okuyucuya motamot bir çeviri hissi vermemek için çevirmen bu durumu seçmiştir (Çıkmaz, 2006).

- ‘’The outer membrane is smooth where as the inner membrane is folded into sheets or tubules known as cristae, which extend into the iner mitochondrial compartment, the matrix’’.
- ‘’Dış zar düz iken iç zar, iç mitokondri bölüğü olan yatak (matriks) içine uzamış, ibikler (kristalar) olarak adlandırılan yapraklar veya borucuklar yapar’’.

Kaynak ve hedef metinler çözümlendiğinde, okuyucuya yabancı gelebilecek sözcükleri parantez içinde eşdeğer kavramları kullanılarak anlaşılır olabilmesi için açımlama yapılmıştır (Çetintaş, 2011).

- ‘’Hasta’da kulak çınlaması şikayeti bulunuyorsa odyometriste (işitme bilim doktoru) şikayet beklenilmeden bildirilmelidir’’.
- ‘’Wenn der Patient eine Beschwerde über Tinnitus hat, sollte diese dem Audiometriker (Hörgerateakustiker) gemeldet werden, ohne auf eine Beschwerde zu warten’’.

Metinde çevirmen, daha açık bir anlatım olması için ‘’odyometrist’’ terimine parantez içinde ‘’işitme bilim doktoru’’ şeklinde açık anlamını kullanarak açımlama yöntemine başvurmuştur.

Bu teknik ve metotlar çevirmenlerin tıp metinleri çevirisi yaparken kullanabilecekleri yaklaşımlardır. Kullanılan teknik ve metotlar çevirmenin makro yöntemini saptamasında yardımcı olmaktadır. Çevirmen bir tıp metni çevirisi yaparken ele aldığımız bu teknik ve metotları kullanarak daha açık ve anlaşılır şekilde çevirisini tamamlayarak hedef okuyucuya iletilmek istenen mesajı akıcı bir şekilde aktarım yapabilir (Günay, 2001).

Tıbbi metin çevirisi yaparken çevirmenlerin en yaygın olarak kullandıkları çeviri stratejileri sözcüğün anlamının ve yapısının üzerinde oynama yapılmadan doğrudan iletilmesine dayanan ödünçleme metodu ve transliterasyondur. Bu stratejilerin kullanım oranı ve ele aldıkları ifadelerin kullanım alanları da oldukça önemlidir aksi takdirde çeviri hatalarına yol açabilmektedir. Örneğin; ödünçlemenin ve daraltmanın kullanılması gereken yerde bu stratejilerin kullanılmaması, hedef metne gereksiz bilgilerin aktarılması fazla çeviri hatasına sebebiyet vermektedir (Açıkalın, 1995).

Açımlama ve genişletme stratejilerinin de fazla kullanılması ve eklemeler yapılması fazla çeviri hatalarına yol açabilmektedir. Hedef metne gereksiz eklemeler yapılması, çevirmenin açımlama ya da genişletme yoluyla yapacağı çevirilerde basit hatalara neden olabilir. Açımlama ve genişletme yöntemlerinin metin içinde sık sık kullanılması çeviri fazlalığına sebep olmakla birlikte metinde açıklanmak istenen anlamın dışında çevirinin kişisel görüşlerinin metne dahil olmasına yol açar (Açıkalın, 1995).

- ‘’The remote control signal can be received at a distance of up to about 8 meters’’
- ‘’Uzaktan kumanda sinyalleri, önünde herhangi bir engel olmaması şartıyla, 8 metre uzaklığa kadar algılar’’(Çetintaş, 2011).

Çevirmenin uzaktan kumanda ile yaşadığı duruma göre kumandanın önünde duran bir eşyanın sinyalleri kestiğini öğrenmiş olması bu çeviriyi yapmasına sebep olmuş olabilir. Öğrendiği bilgiyi özgün metinde olmamasına rağmen çevirisine eklemesi çeviri hatasına sebep olmuştur.

Örtük çeviri uygun yerde kullanılmazsa ana metindeki bilgiler hedef metne aktarılmaz; çeviri hatası olarak belirtmemiz gereken durumlar yapılırsa hedef metinde yanlış ve eksik çeviri hatası oluşur (Elçioğlu ve Kırımlıoğlu, 2007: 19-29).

BULGULAR VE YORUM

Hekim Röportajları ve Değerlendirmeleri

Bu bölümde araştırmaya katılan hekimlerin sorulara verdikleri cevaplar gösterilmiş ve değerlendirme yapılmıştır.

Unvanı : Opr. Uzman Hekim

Çalıştığı Kurum: Kayseri Şehir Hastanesi, Kayseri

Görevi : Plastik Cerrahi Opr. Uzman Hekim

1. Hekim olarak tıp çevirisinde nelere dikkat edersiniz? Tıp çevirisinin en belirgin özellikleri neler olmalıdır?

Tıp metinlerinde genel olarak biz doktorların anlayacağı şekilde çeviri yapılması; anlaşılırlık, açıklık, akıcılık ön planda olmalıdır. Teknik tıp terimleri değiştirilmemeli aynı anlam ve biçim kullanılarak aktarılmalıdır.

2. Tıp metinlerinin tercümesi kimler tarafından yapılmalıdır? (Sağlık çalışanları mı yoksa uzmanlaşmış çevirmenler tarafından mı?)

Tercüme ederken ön planda uzmanlaşmış çevirmenler olmalıdır. Sağlık bilimine sağlık çalışanları kadar hakim olamaması ihtimalini göze alarak bir sağlık çalışanından da yardım almalıdır veya konu hakkında yeterli bir ön hazırlık yapmalıdır.

3. Bir tıp metnini tercüme ederken Türkçeleştirilmeli midir yoksa orijinal haliyle mi kullanılmalıdır?

Tıp metinlerine tercüme ederken Türkçeleştirmek anlam ve biçim olarak yapısını bozacağından orijinal hali kullanılmalıdır. Sağlık çalışanları ve hastalar arasında etkileşimi sağlayan tıp metin çevirileri anlaşılabilir olması gerektiği için Türkçeleştirilebilir fakat ana terimler sabit kalmalıdır.

4. Tıp metinlerinde karşılaştığınız başlıca sorunlar nelerdir?

Çevrilen terimlerin gerçek anlamından uzaklaşması ve çevirmenin kendi yorumunu katması.

5. Bu karşılaştığınız sorunlar ne gibi sonuçlara yol açar?

Gerçek anlamının dışına çıkıldığı için yanlış anlamlar oluşmasına ve amaçlanan iletiyi sağlık çalışanına yanlış aktarmasına sebep olur. Yapacağı müdaheleler de yanlış kararlar verme sonucunu doğurur.

6. Tıp çevirisinin gelişimi ve oluşan sorunların çözümü için önerileriniz nelerdir?

Çevirmenlerin konu hakkında olan bilgisi olması ve doğru aktarılması için değişiklik yapmaması kaliteli bir çeviri metni oluşmasını sağlayacaktır.

Hekim karşılaştığı tıp çevirilerinde terimlerin gerçek anlamından uzaklaşması ve çevirmenin kendi yorumunu katması gibi sorunlarla karşılaşmıştır. Çeviri sorunlarının başlıca sebeplerinin; tercümeyi yapanın alan bilgisinin olmaması, ana terimlerin yorumlanarak çevrilmeye çalışılması, çevirilerin orijinal olmaması, çevirinin açık ve anlaşılır olmaması gibi sebeplerden olduğunu belirtmektedir.

Unvanı : Opr. Uzman Hekim

Çalıştığı Kurum: Kocaeli Medikal Hastanesi, Kocaeli

Görevi : Kulak Burun Boğaz Opr. Uzman Hekim

1. Hekim olarak tıp çevirisinde nelere dikkat edersiniz? Tıp çevirisinin en belirgin özellikleri neler olmalıdır?

Türkçe dil kurallarına uygun olup anlam bütünlüğü açısından devrik cümle içermemelidir. Konu eksiksiz bir şekilde ele alınmalıdır. Çeviri metin dili haricinde yazdığı alanda da konu hâkimiyeti olmalıdır.

2. Tıp metinlerinin tercümesi kimler tarafından yapılmalıdır? (Sağlık çalışanları mı yoksa uzmanlaşmış çevirmenler tarafından mı)?

Konuya hakim uzman çevirmenler tarafından yapılmalıdır.

3. Bir tıp metnini tercüme ederken Türkçeleştirilmeli midir yoksa orijinal haliyle mi kullanılmalıdır?

Türkçeleştirilmelidir. Tıbbi metinlerin hedef kitlesindeki okuyucuya anlam kolaylığı sağlaması için Türkçeleştirilmelidir. Çeviride anlam bakımında ana metinden uzaklaştırılmamalıdır.

4. Tıp metinlerinde karşılaştığınız başlıca sorunlar nelerdir?

Yazım hataları, yeterince açık çeviri yapılmaması. Kulak burun boğaz operasyonları hakkında bilgisi olmayan bir çevirmenin bu tıbbi dalda yapacağı çeviriler yetersiz kalacaktır ve sağlık çalışanlarına yanlış bilgi aktaracaktır.

5. Bu karşılaştığınız sorunlar ne gibi sonuçlara yol açar?

Gerçek anlamından uzaklaştığı için çevirmenin iletiyi aktardığı kısımda bilgi yanlışları ortaya çıkar. Yapılan yazım hataları çeviride anlam kargaşasına yol açacağı için okuma süresini uzatacağından zaman kaybına yol açar. Operasyonlar hakkında yapılacak çevirilerde çevirmen çeviriyi düzgün yapabilmesi için operasyonlara katılmak zorundadır aksi taktirde yetersiz bir çeviriye yol açacaktır.

6. Tıp çevirisinin gelişimi ve oluşan sorunların çözümü için önerileriniz nelerdir?

Metinler açık ve anlaşılır bir şekilde yazılmalıdır. Tıp terimlerine dikkat edilmeli; çeviri sırasında yazım yanlışı yapılmamalı ve anlam bütünlüğü bozulmamalıdır.

Röportaj yaptığımız hekimimiz tıp çevirilerinde anlam bütünlüğüne dikkat çekerek, çeviride çevirmenin yaptığı yazım hataları, çevirmenin alanında uzman olmayışı ve hedef kitleye uygunsuz çeviri yapmasından dolayı sorunlar yaşadığını dile getirmiştir. Çevirmen sadece terminoloji hakkında bilgisi sahibi olmamalıdır aynı zamanda çeviri yapacağı alanda operasyonlar hakkında da yeterli bir derece bilgi sahibi olması gerekir. Çünkü insan hayatında büyük bir sorun yaratabileceği için çevirinin her detayı düşünülmeli ve daha hassas davranmalıdır.

Unvanı : Aile Hekimi Doktoru

Çalıştığı Kurum: Akçakoca Aile Sağlığı Merkezi, Kocaeli

Görevi : Aile Hekimi Doktoru

1. Hekim olarak tıp çevirisinde nelere dikkat edersiniz? Tıp çevirisinin en belirgin özellikleri neler olmalıdır?

Orijinale sadık olunması, çevirmenin yorumu katılmaması, anlam ve bilgi eksikliği olmaması. Çeviride orijinal metinde kullanılan Latince yapısı değiştirilmemeli. Çevirmen, metnin orijinalini okuduğunda anlatılmak istenen ifadeyi açık bir şekilde anlayabilmeli ki doğru bir çeviri bu biçimde olmalı. Çevirmen hem kendi anlayabilmeli hem de hedef kitleye çeviriyi açık bir şekilde aktarabilmeli.

2. Tıp metinlerinin tercümesi kimler tarafından yapılmalıdır? (Sağlık çalışanları mı yoksa uzmanlaşmış çevirmenler tarafından mı?)

Tıp metinlerinin çevirileri uzmanlaşmış çevirmenler tarafından yapılmalı. Danışman olarak hekimlerden yardım alınması çeviride daha doğru bir çözüm yolu olacağını düşünüyorum.

3. Bir tıp metnini tercüme ederken Türkçeleştirilmeli midir yoksa orijinal haliyle mi kullanılmalıdır?

Metnin orijinalinde bulunan yapılar değiştirilmemelidir. Genel olarak istenen anlamı verememektedir. Çünkü bazı ifadeleri Türkçe düşünmek veya Türkçeye uyarlamak çok zordur.

4. Tıp metinlerinde karşılaştığınız başlıca sorunlar nelerdir?

Aile hekimleri genelde hastalarla daha çok içli dışlı olduğundan gelen dönütlerin çoğu ilaç prospektüsleri ve ilaç kullanımlarının anlaşılmaması gibi sorunlarla karşılaşıyoruz. İlaç prospektüslerdeki anlatımların yeterince açık olmaması ve hastalıklar hakkında bilgilerin eksik olması karşılaştığımız başlıca sorunlardır.

5. Bu karşılaştığınız sorunlar ne gibi sonuçlara yol açar?

İlaç prospektüslerin doğru bir şekilde çevrilmemesi yanlış ilaç kullanımı hastalar için hayati tehlikeye yol açacağı gibi prospektüste yazılan yan etkilerin doğru şekilde belirtilmemesinden dolayı hastaların şikâyetleriyle karşı karşıya kalabiliyoruz.

6. Tıp çevirisinin gelişimi ve oluşan sorunların çözümü için önerileriniz nelerdir?

Çevirmenler tıp çevirisindeki yöntemlere bağlı kalarak çevirinin doğru şekilde hedef kitleye aktarılmasını sağlamalıdır.

Aile hekimi bu röportajda sadece çevirinin yapılması için değil aynı zamanda genel terminoloji ve ilaç prospektüslerine de hakim olunması gerektiğini belirtmektedir. Çünkü yanlış ilaç kullanımı hastaların hayatında tehlike oluşturmasına yol açabilir. Hastalardan gelen sıkıntıların çoğunun ilaç prospektüsleri ve yanlış anlaşılan çevirilerden kaynaklandığını belirtmektedir.

Unvanı : Uzman Hekim

Çalıştığı Kurum: Kocaeli Cihan Hastanesi, Kocaeli

Görevi : İç Hastalıkları (Dahiliye)

1. Hekim olarak tıp çevirisinde nelere dikkat edersiniz? Tıp çevirisinin en belirgin özellikleri neler olmalıdır?

Öncelikle kullanılan dildeki bağlaçlı cümlelerin kullanımına dikkat edilmesi diyebilirim. Diğer bir özellik ise bilgi birikiminin olmadığı, anlayamadığı cümlelerde ihtimal kelimeleri kullanarak çeviri yapılmamalıdır. Bu yüzden çeviri yapan kişinin konuyla ilgili nitelikleri çok önemlidir.

2. Tıp metinlerinin tercümesi kimler tarafından yapılmalıdır? (Sağlık çalışanları mı yoksa uzmanlaşmış çevirmenler tarafından mı?)

Uzman tercümanlar tarafından yapılmalıdır.

3. Bir tıp metnini tercüme ederken Türkçeleştirilmeli midir yoksa orijinal haliyle mi kullanılmalıdır?

Anlaması daha kolay olduğundan Türkçeleştirilmelidir. Farklı dilde düşünebilmeyi bilmediğimiz için ve konuşma dilinde kullanmadığımız için daha rahat oluyor.

4. Tıp metinlerinde karşılaştığınız başlıca sorunlar nelerdir?

Yazılan çevirileri farklı dilde düşünemediğimiz için anlam bütünlüğü tam olarak mantığımızda oluşmamaktadır. Küçükte olsa yazım hataları ve bağlaç kullanımı konu hakkında iletilmek istenen düşünceyi iletilmek istenenin dışına taşımaktadır.

5. Bu karşılaştığınız sorunlar ne gibi sonuçlara yol açar?

Çeviriyi tam anlayamayıp izlenen yollarda hatalar oluşmasına yol açar.

6. Tıp çevirisinin gelişimi ve oluşan sorunların çözümü için önerileriniz nelerdir?

Çevirmenler yazım kurallarına, bağlaçlara ve anlam bütünlüğüne dikkat etmelidirler. Çeviriyi yaparken hedef kitlenin ana dilinin düşünce yapısına hakim olarak yapmalıdır. Çevirmenler bilim ve teknik açısından yeterli olmalıdırlar. Çevirmenler çeviri esnasında gerek tıp kitaplarından gerek terminolojilerden yardım almalıdır.

Hekimimiz burada çevirmenlerin yazım kuralları, bağlaçlara ve anlama dikkat etmesi gerektiğini söylemiştir. Çeviri yapılan dilin ana kaynağının ve düşünce yapısının iyi bilinmesi gerektiğini belirtmiştir. Çeviri yaparken hedef kitlenin de göz önünde bulundurulması gerektiğinden bahsediyor. Çevirmenlerin sadece kendi bilgileri dâhilinde değil aynı zamanda tıp kitaplarından ve terminolojilerden yararlanması gerektiğinden bahsediyor.

Unvanı : Diş Hekimi

Çalıştığı Kurum: Nuh Çimento Ağız ve Diş Sağlığı Merkezi

Görevi : Diş Hekimi

1. Hekim olarak tıp çevirisinde nelere dikkat edersiniz? Tıp çevirisinin en belirgin özellikleri neler olmalıdır?

Uzun olmayan, anlaşıla bilirliği kötü etkilemeyen kısa ve öz, tıbbi literatüre uygun İngilizce ve Latince sözcüklerle ana metine bağlı kalarak çeviri yapılmasına dikkat ederim.

2. Tıp metinlerinin tercümesi kimler tarafından yapılmalıdır? (Sağlık çalışanları mı yoksa uzmanlaşmış çevirmenler tarafından mı?)

Sağlık çalışanları tarafından yapılması gerektiği kanısındayım.

3. Bir tıp metnini tercüme ederken Türkçeleştirilmeli midir yoksa orijinal haliyle mi kullanılmalıdır?

Orijinal halinde olmalıdır. Türkçeleştirilmemelidir.

4. Tıp metinlerinde karşılaştığınız başlıca sorunlar nelerdir?

İsim ve sıfattan oluşan bazı tamlamalar, birden fazla benzer anlamda kullanılan isim tamlamaları, kaynak metinde anlatılmak istenen konu anlaşılmadan yapılan çeviriler,

Çeviride kullanılan ödünçleme yöntemi ile üretilen yeni terimler, kısaltmalar anlamayı zorlaştırdığı için sık sık yaşanan sorunlardır.

5. Bu karşılaştığınız sorunlar ne gibi sonuçlara yol açar?

Çevirinin çeviri sonrası kullanıldığı alanlarda ana metinde belirtilen, aktarılmak istenen ifadenin dışına çıkmasına sebep olur.

6. Tıp çevirisinin gelişimi ve oluşan sorunların çözümü için önerileriniz nelerdir?

Yanlış ifadelerin kullanılmasını önlemek ve çeviri anlam kalitesini arttırmak amacıyla dil edinci, tıp alanı ve tıbbi terminolojisi bilgisi eksik kalabilir. Dil bilgisini iyi bir şekilde kullanıp tıbbi terminolojiye hakim olması gerekmektedir. Tamlamalardaki anlam hatalarına dikkat etmesi ve hedef kitlenin yanlış değerlendireceği çevirilerden uzak durmalıdır. Sade ve anlaşılır bir dil olmalıdır.

Hekim bu röportajda yapılan çeviriler için literatüre uygun olması, Latince ve İngilizce terimlerin aynı şekilde aktarılması gerektiğinin üzerinde durmuş ve çeviriyi yapanın sağlık çalışanlarından oluşmasını gerektiğinin belirtmiştir. Hekim; çevirilerde yapılan tamlama hataları ve kısaltma kullanımlarından dolayı iletilmek istenen anlamın değiştiğinden yakınmıştır. Ayrıca hekim bu sorunların; Tıbbi terminolojiyi iyi kullanılarak, çevirilerde yanlış anlama gelecek terimlerin kullanılmasından uzak durularak, sade ve anlaşılır bir dil kullanılarak çözüleceğini belirtip çeviri kalitesinin arttırılacağını belirtmiştir.

TIP ÇEVİRİLERİNDE YAŞANAN SORUNLAR

Yöntemlerin kullanım şekli veya kullanıldığı alanlar çeviri hatalarına yol açıp olumsuz sonuçlar doğurabilir. Stratejilerin uygun görülebilecek şekilde kullanılmaması hedef metinde gereksiz bilgi fazlalığı ve anlam bozukluğuna yol açacağından hatalı bir çeviri elde edilmiş olacaktır.

Çeviri metnine nedensiz bir şekilde ekleme yapmak çevirmenin genişletme ve açımlama yöntemlerini kullanmaya çalıştığı durumlarda düşülebilecek kolay çeviri hatalarındandır. Ayrıca bu stratejilerin sık aralıklarla kullanılması çeviri fazlalığına, metinde iletilmek istenen anlamın dışına çıkılmasına, çevirmen tarafından kişisel ifadelerin metine eklenmesine sebebiyet verir. Ana metinde bulunmayan bilgi hataya sebebiyet vereceğinden çeviriye eklenmemelidir (Oğuz, 2004: 126).

Bunun dışında hedef metne çeviri yapılacak metinden herhangi bir ifade aktarılmaması da çeviride kayıp olarak belirtilir. Fakat hedef metindeki anlatım, biçimsel ya da yapısal öğenin eksikliği başka bir kısımda eksik olan anlamı telafi edilebilir. Bu nedenle çeviri değerlendirilmelerinde; çeviri metninin tamamının göze alınması gerekmektedir.

Çeviri unsurlarının belirli bir bağlam içindeki anlamı farklı yorumlanarak anlamı dışında erek metne aktarılması, mantık hatasına yol açacaktır ve büyük derecede aktarılmak istenen bütünlüğü bozacaktır. Çeviri hatalarında anlam bozukluğu olarak karşılaşılan türlerden biri deyimleşmiş kalıpların sözcük gruplarının çevirmen tarafından yanlış anlaşılıp ve doğru yorumlanamamış olmasından kaynaklanmaktadır. Aynı şekilde mecaz anlamlı terimlerin de doğru yorumlanması gerekmektedir aksi takdirde yorumlanamaması anlam bozukluğuna yol açacaktır.

Çeviri de yapılan kayıp hatasının daha sonraki metinlerde anlam bütünlüğü açısından telafisi yapılırken eksik bilgi veya özelliğin, erek metne aktarılmaması oluşabilecek ciddi hatalardan biridir. Ama bu hata metin anlam bütünlüğü içerisinde farklı bir çeviri kısmında telafi edilebilir (Pinchuck, 1977: 356-365).

Çeviri yapılacak dildeki sözcüğün başka bir dilde başka bir anlam ifade etmesi sahte tanış olarak adlandırılmaktadır. Sahte tanışlar çeviri anlamını farklı yönlere çekerek çevirmeni yanıltabilirler. Örneğin; İtalyancada kamera kelimesi Almancada fotoğraf makinesi değil de oda anlamına gelmektedir. Bu karışıklık hatalı bir çeviriye neden olur (Oğuz, 2004: 127).

Eş Anlamlı, Es Sesli ve Zıt Anlamlı Kavramlar

Tıp metinlerindeki eş anlamlı sözcüklere çevirmenin hakim olması, çevirinin doğru ve sağlıklı bir şekilde tamamlanmasını sağlar. Metin çevirilerinde tıp bilimindeki hastalıkların eş anlamlarının kullanılmasından belirsizlikler ortaya çıkabilir. Herhangi bir metinde kullanıldığında bile sorun oluşturduğu gibi çevirilerde de ciddi sorunlara yol açar. Geçmişten günümüze her ülkede tıp terimlerindeki eş anlamlı kelimeler tekrar tekrar düzenlenmiştir; bu da oluşan hataların öneminin göstergesidir. Eklem romatizması hastalığı için kullanılan ‘’ atrophic ‘’ tıp biliminde birçok terimle birlikte ayrı anlamlarda kullanılmıştır. ‘’ atrophy ‘’ ise organların beslenme bozuklukları ve çalışmaması sonucu erimesi anlamına gelmektedir. Tıp çevirisi yapan kişinin anlam bozukluğuna yol açmaması adına bu tarz ayrımlara hakim olması ve alanında uzman olması gerekmektedir (Oğuz, 2004: 128).

Tıp çeviri hatalarından diğeri ise eş sesli terimlerin anlamına uygun kullanılmamasıdır. Bu tıp terimlerinin kök yapıları aynı olduğundan çoğu zaman karışıklığa sebep olmaktadır. Örneğin; ‘’ cardiya ‘’ kelimesi ‘’ kalp kapağı ‘’ ve ‘’ mide ‘’ girişi anlamında kullanılmaktadır. Bir diğeri ise ‘’ pediculus ‘’ sözcüğü ‘’ ayakçık ‘’ ‘’bit ‘’ kullanılmaktadır. Bu ve benzeri anlam hatalarına sebebiyet verilmemesi için çevirmenin, metnin konusu ve bağlamını iyi anlamış olması gerekir. Çevirmen çeviri sürecinde günlük hayatta kullanılan kelimeleri kullanmamalı, aksi taktirde tıp uzmanlık isteyen bir alan olduğundan yanlış anlaşılmalara ve istenilen anlamın dışına çıkılmasına sebebiyet verebileceğini bilmelidir (Cankur, 2002: 32).

Çevirmen metnin ana düşüncesine açıklayamadığı durumlarda varsayımlara başvurmaması gerektiğinin ve yol açabileceği kötü sonuçların sorumluluğunda olması gerekmektedir. Eş sesli ve eş anlamlı sözcüklerin kullanımı dışında zıt anlamlı sözcüklerde sorunlara sebebiyet vermektedir. Latincede önek, sonek, kök gibi yapısal özelliklere bağlı kalmadan değişik yapılarla karşıtlık oluşturan ifadeler çevirmenin hakim olması gerektiği durumlardandır. Tıp biliminde zıt anlamlı kelimeler metnin anlamını çözümlemede ve betimlemede kullanılır.‘’Helix’’(dış kulak kenar)- ‘’antihelix’’ (dış kulak iç kenarı), ‘’pronation’’(yüzükoyun)-‘’ süpination’’(sırtüstü), ‘’benign’’(iyi huylu)- ‘’mualign’’(kötü huylu) gibi bazı zıt anlamlı kelimeler örneklendirilebilir (Kocatürk, 2005).

Günlük Konuşma Dilinden Farklı Anlamda Kullanılan Sözcükler veya Yapılar

Tıp bilimindeki metinlerin çevirilerinde çevirmenin zorlanacağı durumlardan birisi ise, günlük hayattaki konuşma dilinde farklı anlamda kullanılan kelimelerdir. Bu zorlukla baş edebilmesi için çevirmenin çevireceği konu hakkında uzmanlığa sahip olması gerekmektedir. Kelimeler düz anlamlarıyla kullanıldığında çevirinin bağlamından uzaklaşılarak işlevsel bir aktarım gerçekleşmeyecektir (Törel, 1988).

- Örnek 1: In most cases these symptoms will diminish over a period of time from a few hours in days.

  (Çoğu vakada bu bulgular birkaç saatten birkaç güne kadar bir sürede azalır.)

Belirtilen cümlelerde ‘’case’’ kelimesi terim anlamında ‘’vaka, olgu’’ anlamında kullanılmaktadır. Fakat ‘’case’’ günlük hayatta ve sözlük anlamı olarak ‘’durum, olay ve dosya’’ anlamını vermektedir. Çevirmen belirtilen sözcüğü temel anlamıyla kullansaydı çevirinin bağlamı asıl anlamından uzaklaşacaktı, farklı bir anlam çıkacaktı.

- Over a hundred people were injured, in several cases seriously (Oğuz, 2004: 130).

(Birtakım durumlarda/olaylarda yüzün üzerinde insan ciddi anlamda yaralanmıştır.)

- Örnek 2: Colds will often begin with a nasal discharge. (Soğuk algınlığı sıklıkla burun akıntısı ile başlar.) Causes of the ear discharge (Kulak akıntısının sebepleri)

Yukarıdaki metinde kullanılan ‘’discharge’’kelimesi bilimsel ve terim anlamıyla ‘’akıntı’’ olarak kullanılırken günlük hayattaki konuşma dilinde ve sözlükte ‘’ateşlemek, tahliye olmak, taburcu olmak’’ anlamlarıyla kullanmaktadır (Oğuz, 2004: 131).

Kısaltmalar ve Semboller

Tıp biliminde metindeki kavramları düzenlerken önem arz eden kısaltmalar ve semboller çeviride hata olmaması adına dikkat edilmesi gereken konulardan biridir. Çevirmen bu durumu göz önünde bulundurup, kullanılan öğelerin anlam bütünlüğünü tamamlayan birimler olduğunun bilincinde olmalıdır.

Eponimler

Eponim tıp alanında bulgu, hastalık, uygulama ve operasyonların, bunları ortaya çıkaran kişinin adıyla anılma durumudur. Eponimler hakkında bilinen ön görülerin dışında Latince, Yunanca ve İngilizce kelimelerden oluşmamaktadır. Tıp bilimindeki gelişmeler araştırma ve uygulamalar tüm dünyada yaygın bir şekilde kullanılmakta ve yeniliği yapan kişinin adıyla kullanılmaktadır.

Çevirmenler eponimlerin çevirisini yaparken dikkat etmelidirler; farklı milletlere ve dillere özgü eponimlerin aktarımları, yeniliği yapan kişinin adı ile oluştuğundan saygı gerekçesiyle değiştirilmeden yapılmalıdır. Eponimleri karşıt dilde anlam arayarak; yorumlanarak aktarılması tıp bilimi metin çevirisinde olmaması gereken çeviri yöntemidir. Ayrıca bir diğer önemli hususta aynı hastalık ve bulgu hakkında benzer çalışmaları yapmış kişilerin adlarıyla eş zamanlı anılabilmesidir. Bu konu tıp çevirilerinde sorunlara neden olmakta ve çeviri anlayışına ters düşmektedir.

Tıp biliminde eponimlere örnek olarak down sendromu verilebilir. İngiliz doktor John Lang Down tarafından bulunan sendrom doktorun soyadıyla anılmaktadır ve tıp tarihine bu adla

girmiştir. Bir diğer örnek ise, Hulusi Behçet'in teşhis ettiği Behçet hastalığıdır. Bu hastalık adını doktorun soyadından alarak literatürlere girmiştir.

Eponim kullanım hatalarından en sık rastlananlardan biri yeni ve karşılıksız terimlerin aktarılmaya çalışılmasıdır. Böyle çevirilerde çevirmen, metne bağlı kalarak açıklayıcı çeviri yapmalı ve dipnot vererek hedef kitleye aktarılmak istenen bilgi eksiksiz ve doğru bir şekilde iletilmelidir (Çetintaş, 2011: 56).

İlaç Prospektüsleri

Tıp metinlerinin çevirilerinin sağlık açısından en önemli sorunlarından biri ilaç prospektüsleridir. Prospektüsler ilaçların yan etkileri, kimyasal içerikleri, kullanım amaçları kullanılmaması gereken durumlar ve istisnai durumlar hakkında önemli bilgilere sahiptirler. Prospektüslerin çeviri anlamındaki hastalara yönelik sorunu terminolojinin anlam yoğunluğundan dolayı anlaşılmasının zor olmasıdır. Bazı ülkelerde hasta ve hekimlere ayrı içerikte prospektüs hazırlanırken bazılarında ise her ilaç için tek prospektüs hazırlanmaktadır (Erten, 2012: 48-55).

Ülkemiz her ilaç için tek prospektüs hazırlanan grupta yer almaktadır. İlaç prospektüs çevirileri yeniden oluşturulabilmekte ve doğrudan aktarılarak hazırlanabilmektedir. Fakat yapılan çevirilerde metinler doğrudan ana dildeki gibi aktarılırsa ciddi bir anlaşılırlık sorunu oluşmaktadır. İçeriklerinin genel olarak Latince kelimelerden oluşması sadece medikal ve tıp tercümelerine hakim olan sağlık çalışanlarının anlayabilmesine sebep olmaktadır. Bu yönden anlaşılabilirlik adına dil içerisinde tekrar tekrar çeviri yöntemine gidilmesini gerektirebilir.

Örneğin; dolarex, ağrı ve iltihabın tedavisinde kullanılan nonsteroidal antienflamatuvar ilaçlar (NSA'ler) adı verilen bir ilaç sınıfına aittir. Bu metinde ''dolarex'' adlı ilacın grubu ve ağrı kesici ve iltihap giderici özelliği belirtilmiştir. Kullanım amacı anlatıldığı kısımda ''nonsteroidal'' kelimesi anlaşılamayabilir bir terim olarak dikkat çekmektedir. Latince de ''non'' eki olumsuz anlamı katarken iltihap bölgesi tedavisinde ilaç grubu terimi olan ''steroid'' sözcüğüne ''steroid olmayan'' anlamı verilmiştir (Oğuz, 2004: 132).

Örneğin; bu hastalarda ''steroidal olmayan iltihap giderici ilaçlar'' (NSA'ler)'a şiddetli, nadiren ölümcül olabilen reaksiyonlar oluştuğu bildirilmiştir. Önceki metinde olumsuzluk anlamı katan ''non'' eki ikinci örnekteki ''steroidal olmayan'' şeklinde yansıtılmak istenmiştir fakat bu açıklama yöntemi metnin anlaşılabilirliğine yetmemiştir. Bu farklı kullanımlarda sonuç olarak; aynı terminolojik terimlerin farklı şekillerde kullanılması alan hakkında bilgisi olmayan biri için algılamayı zorlaştıracaktır.

Prospektüste hedef kitleyi ve okuyucuyu anlam bakımından zorlayacak terimlerin sayısı yeterli bilgileri olmadığı için önemli bir sıkıntı arz etmektedir. Örneğin; ''dolarex'' adlı ilacın prospektüsünde geçen inhibitör terimi de anlam zorluğu yaratabilmektedir. İnhibitörün terim anlamı '' enzim etkisi önleyen ilaçlar''dır. Fakat ilaç içeriğinde lidyum ve seçici serotonin geri alım inhibitörleri olarak geçen inhibitör terimi parantez içinde ''depresyon türlerinde kullanılan ilaç'' şeklinde açıklanmıştır. Bu kavram başka bir açıklama cümlesinde (ADE İNH. Veya beta blokerler) şeklinde kullanılmış ve tekrar parantez açılıp kalp yetmezliği tedavisindeki ilaç grubu olarak tanımlanmıştır. Konuyla ilgili olarak prospektüste değinilen açıklamalar kavramın aktarılması ve tanımlanmasında yetersiz kalmakla beraber okuyucu da algılama açısından sorun oluşturmaktadır. Prospektüslerin çevirilerindeki hedef kitle yapılan açıklamalardan algılama sorunu yaşarsa sağlık açısından yanlış ilaç kullanımı vs. gibi sorunlar doğurur. Bu yüzden

prospektüs çevirilerinde hedef kitledeki anlam kargaşasının önüne geçmek için en basit ve açık yöntemi seçmelidir. Çevirmen yorumlamaya yer vermemeli, kendi düşüncelerini katmamalı prospektüs ana metin anlamlarına sadık kalmalıdır (Oğuz, 2004: 133).

TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışmada kaynak ve erek metinlerdeki çeviri yaklaşımlarına, yaklaşımlardan hareketle çevirmenin uygulayacağı çeviri stratejilerine ve bu yöntemlerde çevirmenin karşılaşacağı ve yapacağı hatalara yer verilmiştir. Bu hataların doğuracağı sonuçlar üzerinde durulup günlük yaşantımızda tıp biliminde önemli bir yere sahip olan hekim ve doktorlarla; hataların çözümleri, sonuçları ve önerilerine röportaj yöntemiyle değinilmiştir. Bu hataların yanı sıra grammer hataları, yazım, noktalama ve dilbilgisi hataları, hatalı terim kullanılması, çevirideki cümle yapılarının karışık olması, metinler ve şekillerdeki eksik referanslar, konuya hâkimiyet yetersizliğinden kaynaklanan sorunlar tıp alanındaki çevirilerde zorluk teşkil etmiştir.

Doğru bir çeviri olması için en büyük etken çevirmenin kendisidir. Yeterli bilgi ve beceriye sahip olmayan çevirmen doğru bir çeviri çıkaramaz ve hedef kitleye iletmek istediği anlama ulaşamaz. Hataların en aza inmesi için çevirmen kendini çeviri yapacağı alanda geliştirmeli ve alan ile ilgili gelişmelere hakim olmalıdır.

Çalışmada, ayrıca tıp metin çevirilerinin yöntem ve stratejilerinin nasıl ele alınacağı gösterilmeye çalışılmıştır. ‘’Ödünçleme’’, alt türü ‘’transliterasyon ve öyküntü’’; ‘’transpozisyon, modülasyon, eşdeğerlik, uyarlama, sözcük sözcüğe çeviri ve açımlama’’ stratejileri hedef alınarak yöntemler örneklendirilerek incelenmiştir. Çoğunlukla ödünçleme, açımlama, transliterasyon yöntemi kullanıldığı sonucuna varılmıştır.

Yapılan incelemeler sonucunda:

- İngilizceden Türkçeye çevrilen tıp metinlerinin içinde yer alan Latince terminoloji ve İngilizce kalıplar korunmaya çalışılmıştır.
- Hekimlerin Türkçede kullandığı terimler diğer kişiler tarafından anlaşımı güçleştiren yapıya sahiptirler. Bu yüzden hekimler ve diğer kişiler arasında asimetrik iletişim oluşmaktadır. Sosyal açıdan da farklılaşmış terim kullanımları hekimler ve diğer kişiler arasındaki sınırı keskinleştirmiştir. Yapılan çevirilerdeki anlama farkları tıp alanında önemli bir ideolojik role sahiptir.
- Başarılı bir çeviri yapabilmek için uzman düzeyde kaynak ve hedef dil bilgisi ve tıbbi metin bilgisine sahip olunmalıdır. Belli başlı dallarda da alan bilgisine ihtiyaç duyulmaktadır.

Yukarıdaki bilgilerden de anlaşılabileceği gibi tıp çevirisi alanında ortaya çıkan en bariz problem tıbbi terminolojinin yanlış aktarılmasıdır. Bunun arkasında çalışmamızda kısaca değinildiği üzere konu alanına yabancı olmak, deneyimli olmamak, eleştirel düşünememek, kaynak ve erek kültür hakkında bilgi sahibi olmamak vb. pek çok etken bulunabilir (Odacıoğlu ve Çoban, 2017: 550).

Tıp metinleri çevirisinde, çevirinin alanında uzmanlaşmış çevirmenler tarafından yapılması gerektiği kanısına varılmıştır. Alan bilgisine sahip olmayan çevirmenlere erek kitle tarafından güven duyulmamaktadır. Çevirmenler sayıları az olmasına rağmen tıp çevirisiyle ilgilenen çevirmen sayıları fazladır. Bunun nedeni ise tıp çevirilerinini erek dile hakim sağlık çalışanlarının da yapabiliyor olmasındandır. Alan bilgisine sahip olmayan çevirmenlerin yaptığı

çeviriler sonucu hekimler hayal kırıklığına uğrayıp olumsuz deneyimler yaşamaktadırlar. Ve ayrıca çevirmenler konuya sadık kaldıkları taktirde olumlu sonuçlar elde edebilmektedirler.

KAYNAKÇA

Açıkalın, I. (1995) A Linguistic Analysis of Turkish Medical Language and Doctor-Patient Communication, Hacettepe Üniversitesi, Yayınlanmış Doktora Tezi. Sağlık Bilimleri Enstitüsü.

Berk, Ö. (2005). *Kuramlar Işığında Açıklamalı Çeviribilim Terimcesi*. İstanbul: Multilingual Yayınları.

Cankur, N. Ş. (2002). Tıp eğitiminde dil: I önemi, gelişmesi ve geleceği. *Uludağ Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*, *28*(1), 29-32.

Çetintaş Sönmez, E. (2011). *Tıp metinlerinin çevirisine ilişkin yaklaşımlar ve beklentiler: Bir olgu çalışması* (Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Sosyal Bilimler Enstitüsü).

Çıkmaz, S. (2006). *Türkçe anatomi terimlerinin etimolojik ve semantik açıdan incelenmesi.* Yayınlanmış Doktora Tezi. Trakya Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.

Doğan, G. (2001). *Metin Bilgisi*, İstanbul: Multilingual Yayınları.

Elçioğlu, Ö., Duman, S., & Kırımlıoğlu, N. (2007). Bir kurumu temsil eden hekimin kullandığı dildeki güç unsurları. *Türkiye Klinikleri Tıp Etiği Dergisi*, *15*(1), 19-29.

Erten, K. (2012). "Tıp Metinlerinin Çevirisi. Sağlık Yönetimi ve Eğitim Belgesi". 48-55.

Kocatürk, U. (2005) *Açıklamalı Tıp Terimleri Sözlüğü*, Ankara: Nobel Tıp Kitabevi.

Odacıoğlu, M. C. (2012). Tıp metinlerinin çevirisine dikkat edilmeli. Sayed-Sağlık Yönetimi ve Eğitimi Dergisi, Yıl:5, Sayı:49.

Odacıoğlu, M. C., & Çoban, F. (2017). Tıp Metinlerinin Çevirisinde Çevirmenlerin Kullanabilecekleri Yöntem ve Stratejiler. *Electronic Turkish Studies*, *12*(22).

Oğuz, D. (2014). Tıp Metinleri Çeviri Sorunları. *Journal of International Social Resarch*, *7*(34).

Pinchuck, I. (1977). Scientificand Technical Translation, London: Westview Press Wakabayashi, Judy (1996) "TeachingMedicalTranslation" in META, Vol. 41, No. 3, 356-365. Erişim Tarihi: 02.05.2021.

Törel, S. (1988). *Medikal İngilizce- Medikal Çeviri*, Ankara: Güne Kitabevi.

Yazıcı, M. (2007). *Yazılı Çeviri Edinci*, İstanbul: Multi Lingual Yayınları.